

τῆς κλειτύος τοῦ νοτίου ὅρους ἀπεκαλύφθη οἰκοδόμημα ΑΒΓΔΕ, οὗ ὁ βόρειος τοῖχος φέρει θύρωμα ἀνοιγόμενον πρὸς βορρᾶν. Ἐν τῷ κτίσματι τούτῳ ἠϋρέθησαν λίγδου ἀποκόμματα δύο λύχνου καὶ σκύφων καὶ πλησίον, ἐν προτέρᾳ ἐτείᾳ σκαφεῖα, πολλῶν πωμάτων ἀγγείων ἀποτμήματα, ἕξ ὧν εἰκαστὸν ὅτι ἐνταῦθα ὑπῆρχε κεραμεῖον.

Ἐν τῇ ἀνατολικῇ πομπικῇ ὁδῷ 138 (ΑΕ 1922¹⁰² εἰκ. 2) ἀνεκαθάρθησαν τὰ παρὰ τὸ οἰκοδόμημα 137^β καὶ ἀνατολόθεν τούτου, ἀνεφάνησαν δ' εὐκρινέστερον τὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκ τῶν βορρανατολικῶν καμπύλως φερομένης ὁδοῦ 138· ἐνταῦθα ἡ ὁδὸς φαίνεται ἠϋρυσμένη ἀποκοπέντων τοίχων τινῶν τῶν βορρᾶθεν κειμένων οἰκοδομημάτων. Ἐκ τῆς ὁδοῦ 138 δύο μὲν ὁδοὶ ἔφερον πρὸς νότον, ἄλλη δὲ καθῆκεν ἐπὶ τὸν χεῖμαρρον.

Νοτόθεν τῶν πρὸς νότον φερουσῶν δύο ὁδῶν ἐκτείνεται σύριγξ ἐν τῷ βράχῳ ὀρωρυγμένη, ἔχουσα μῆκος ἀνατολοδυσμικὸν 18 μέτρων, πλάτος ± 100 , ὕψος 150, καὶ φέρουσα δεξαμενὴν, ἥς μῆκος δυσμανατολικὸν μὲν 160, νοτοβόρειον δὲ 235, βάθος δὲ 200, κατὰ δὲ τὰ ἀνατολικά τῆς σύριγγος ὑπάρχει τοῖχος βορρονότιος· ἔξωθεν δέ, ἡγουν βορρᾶθεν τοῦ ἀνατολικοῦ στομίου τῆς σύριγγος, 190 ἀπαντικρὺ αὐτοῦ, ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἄκρῳ δυσμανατολικοῦ τοίχου τριῶν χώρων, 080 δυσμόθεν τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ ἀνατολικοῦ χώρου ἵδρυται θύριον ὕψους 098, (δίοδος 045 [ἄνω] — 050 [κάτω]), οὗ ἡ μὲν ἀνατολικὴ παραστάς σύγκειται ἐκ δύο ἐπαλλήλων λίθων, ἡ δὲ δυσμικὴ ἕξ ἑνὸς (πλ. 026, πᾶχ. 040), τὸ δὲ ὑπέρθυρον (δίχα τεθραυσμένον) ἔχει μῆκος 063, ὕψος 021.

Νομίσματα ἠϋρέθησαν 20 χαλκᾶ (Βοιωτῶν κλπ.), ἃ καὶ Ἀθήναζε κομισθέντα κατετέθησαν ἐν τῷ νομισματικῷ μουσεῖῳ.

† Β. ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ

3. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΘΗΒΩΝ

Ἡ ἐφετινὴ ἀνασκαφὴ ἐν τῷ Καδμείῳ, ἂν ἐξαιρέσωμεν γενικὴν τινα διευθέτησιν καὶ μετατόπισιν καὶ ἀποκομιδὴν χωμάτων, ἐστράφη κυρίως εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ συμπήκτου ἐκ τοιχογραφημάτων καὶ ἀσβέστου δαπέδου, ὑπὸ τὸ ὁποῖον εἴχομεν ἐν μέρει εἰσδύσει πρὸ τοῦ 1910 καὶ ἐξηγάγομεν καλλίτεχνα τοιχογραφήματα, ἅτινα ἐπέτρεψαν ἡμῖν τὴν ἐγχρωμον ἀνασύστασιν τῆς γυναικός, ἥς ἡ εἰκὼν εἶνε ἀνηρτημένη ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ τμήματι τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ ἥς ἐγὼ μόνον φωτογραφικὸν μεταλλογράφημα ἠδυνήθην νὰ δημοσιεύσω (πρβλ. τὰ ἐμὰ Θηβαῖκά = Ἀρχ. Δελτ. 1917 σ. 339). Ἡδη συνελέχθησαν πάντα τὰ ὑπόλοιπα τοιχογραφήματα, ἕξ ὧν πολλὰ δεικνύουσι μέρη ἀνθρωπίνων σωμάτων μετὰ περιδεραίων ἢ ψελίων, πάντα δ' εἶνε ἀξιοσπού-

δαστα διὰ τὸν γενικὸν διάκοσμον τοῦ ἀνακτόρου ἢ καὶ ἐνὸς δωματίου, ἂν εἰς ἐν μόνον ἀνῆκον. Μετὰ τῶν τοιχογραφημάτων συνελέχθη καὶ μέγα πλῆθος ἀγγείων τεθραυσμένων (δύο ἀκέραια) ἀτρίβων ἀγρᾶφων προερχομένων ἐκ τοῦ ἀγγειοπλαστικοῦ ἐργαστηρίου τοῦ ἀνακτόρου· ὥστε ἡ ἐπισκευὴ τοῦ δωματίου τούτου ἐγένετο λειτουργοῦντος τοῦ ἐργαστηρίου καὶ βεβαίως οὐχὶ πολὺν χρόνον πρὸ τῆς διὰ τοῦ πυρὸς καταστροφῆς τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος. Μόνον μικρὸν στρώμα γῆς βαθύτατα ἦτο παλαιότερον, προὔπηρχε δηλ. τῆς ἐπισκευῆς, ἐπ' αὐτοῦ δὲ εἶνε θεμελιωμένον τὸ μικρὸν τοιχάριον, τὸ ὅποιον σημειῶ διὰ γράμματος Ξ εἰς τὸ σχέδιον Ἀρχ. Ἐφημ. 1909 σ. 68 (πρέπει νὰ δηλωθῇ ἐκεῖ τοῦτο διὰ μιᾶς γραμμῆς, οὐχὶ διὰ δύο, ὡς δηλοῦται). Τὸ τοιχάριον τοῦτο σφύζεται εἰς ὕψ. καὶ πλ 0.45 καὶ φαίνεται, ὅτι ἦτο ὁ νότιος τοῖχος τοῦ δωματίου πρὸ τῆς ἐπισκευῆς, τηθεὶς κατὰ μήκος ὅτε ἐπεσκευάσθη τὸ δωμάτιον εὐρυνθὲν κατὰ 0.45 πρὸς νότον. Ὑπὸ τὸ τοιχάριον τὰ χώματα ἐνεῖχον ὄστρακα μινύεια καὶ τινα μυκηναϊκὰ γραπτὰ καλὰ παλαιότερας περιόδου (ΥΜΙΙ). Μέχρι ἀποστάσεως 1.75 ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ δωματίου ὁ βράχος εἶνε ὑψηλότερος κατὰ 0.45 τοῦ λοιποῦ δαπέδου τοῦ δωματίου· ὁ ὄχθος δὲ οὗτος εὐρέθη καὶ πρὸς βορρᾶν εἰς τοὺς δύο δυσμαντολικοὺς διαδρόμους ἀποκλίνων βαθμιαίως ἀπὸ τοῦ δυτ. τοίχου τοῦ ἀνακτόρου καὶ εἰς τὸν προθάλαμον τοῦ μεγάρου ἐν προσεκβολῇ εὐθείᾳ καὶ πρὸς νότον εἰς τὸ γειτονικὸν δωμάτιον, ἐνθα ἐπλάνησεν ἡμᾶς παραλληλιζόμενος πρὸς τὸν ἐκεῖ νοτίως γείτονα τοῖχον καὶ ἐξελάβομεν τὴν βάθυνσιν ὡς ὑδραγωγεῖον (Πρακτικά 1928, 33 εἰκ. 1), ὅπερ διωρθώθη ἤδη ἐν ΑΕ 1930 σ. 31. Ὁ ὄχθος οὗτος πρὸς βορρᾶν μὲν ἔχει τὸ αὐτὸ ὕψος ἢ καὶ τι πλεόν, πρὸς νότον δὲ ταπεινοῦται, ἐπειδὴ ὁ ὅλος λοφίσκος, ἐφ' οὗ τὸ Κάδμειον, ταπεινοῦται πρὸς νότον. Ὁ ὄχθος ἐν τῷ δωματίῳ τῶν τοιχογραφημάτων τέμνεται ὑπὸ τοῦ ἰσοῦψοῦς τοιχαρίου Ξ.

Ἐρευνήσαμεν προσέτι περισσότερον τὸ πρόβλημα τῆς ξυλοδεσίας τῶν τοίχων: Ὁ βόρειος τοῖχος τοῦ δωματίου τῶν τοιχογραφημάτων ἔδειξε τέσσαρας σειρὰς ἐνδέσμων δοκῶν καθημένων εἰς τὸ ὕψος 0.45 ἀπὸ τοῦ βαθυτέρου δαπέδου τοῦ δωματίου, ἦτοι εἰς τὸ ὕψος τοῦ ὄχθου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σύμπληκτον δάπεδον τῆς ἐπισκευῆς τοῦ δωματίου ἦτο εἰς ὕψος ἀπὸ μὲν τοῦ ταπεινοῦ μέρους τοῦ βράχου 1 μ. ἀπὸ δὲ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ ὄχθου περίπου 0.50, συνάγεται, ὅτι οἱ ἐνδεσμοὶ ἐκεῖνοι, ἂν εἶχον πάχος ὅσον καὶ πλάτος, ἦτοι 0.20, θὰ ὑψίσκοντο 0.35 ὑπὸ τὸ δάπεδον τῆς ἐπισκευῆς ἐντὸς τοῦ δωματίου, θὰ ἐφαίνοντο δὲ καθήμενοι εἰς τὸ ὕψος τῆς ἐπιφανείας τοῦ δαπέδου τοῦ πρὸς βορρᾶν διαδρόμου, ἡτις ἐπιφάνεια ἦτο ἐν τῇ προσεκβολῇ τοῦ ὄχθου τοῦ βράχου, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ δωματίου, ὑψώθη τὸ δάπεδον ἐνταῦθα διὰ τῆς σωρεύσεως τῶν τε τοιχογραφημάτων καὶ τῶν ἀγγείων καὶ χωμάτων ὑπὸ τὸ σύμπληκτον ἐπίστρωμα (ὄρα εἰκ. 1 καὶ 2).

Οἱ ἐνδεσμοὶ τοῦ βορείου τοίχου ἦσαν ἐπάλληλοι καὶ διαμπερεῖς, ὅτε

δ' ἐκάησαν, ἐν τοῖς κενωθεῖσι διὰ τοῦ πυρὸς χώροις αὐτῶν συνεχύθησαν συμπεσόντες λίθοι καὶ χώματα κεκαυμένα καὶ ἀγγεῖα καὶ μολύβδου χύματα ἢ ἐλάσματα. Οἱ ἔνδεσμοι θὰ συνεδέοντο, νομίζω, πρὸς ἀλλήλους οἱ ἐπ' ἀλλήλοις κατὰ τινα τρόπον, ἀλλὰ καὶ διὰ ὀριζοντίων θράνων εἰς διάφορα ὕψη διηκόντων. Πῶς ὅμως οἱ θράνοι συνεδέοντο μετὰ τῶν ἐνδέσμων καὶ πῶς οὗτοι πρὸς ἀλλήλους (ἦλοι δὲν εὐρέθησαν), ἀγνοῶ ἀκόμη. Εἰς τινὰς γωνίας τοῦ οἰκοδομήματος ὑπῆρχον ἔνδεσμοι διαγωνίως, ἀλλαχοῦ δὲ τῆς γωνίας οἱ ἔνδεσμοι ἦσαν παράλληλοι πρὸς τὸν ἕτερον τῶν συναντωμένων τοίχων.

Εἰς τὸν νότιον τοῖχον τοῦ δωματίου τῶν τοιχογραφημάτων ἀπέναντι τῶν δυτικωτάτων ἐνδέσμων τοῦ βορείου τοίχου ἦσαν ἀντίστοιχοι ἔνδεσμοι, ὧν ἡ θέσις ἡρευνήθη εἰς ὕψος 0.75. Περαιτέρω δὲν ἡρευνήσαμεν, κατελίπομεν δὲ καὶ ἄλλα σημεῖα ἢ ζητήματα ἀνερευνήτα, ἵνα ὀριμάσωσιν ἐν τῷ μεταξὺ σκέψεις τινὲς περὶ τῶν δυνατῶν προσδοκιῶν.

Τὰ εὐρεθέντα ὄστρακα ἀγράφων ἀγγείων ὑπὸ τὸ σύμπηκτον ἐπίστρωμα, περιμένουσι καθαρισμόν καὶ συγκόλλησιν. Τὰ τοιχογραφήματα καθαρίζονται καὶ παραβαλλόμενα πρὸς τὰ παλαιότερον εὐρεθέντα, μεθ' ὧν ἀποτελοῦν ἐν σύνολον, συγκολλῶνται ὑπὸ τῆς καλλιτέχνιδος ζωγράφου δεσποινίδος Bertel Schwitzer, ἥτις θὰ ἀντιγράψῃ τὰ ἀξιολογώτερα.

Α. Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

4. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΝΕΑΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ

Κατὰ τὸ 1929 ἀνέσκαψα πρῶτον τὴν βασιλικὴν Β, τὴν κειμένην παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν Βόλου - Ἀλμυροῦ καὶ κάτωθεν τῆς Ν πλευρᾶς τοῦ λόφου τῆς Πυράσου, καὶ δεῦτερον ἐνήργησα δοκιμαστικὴν ἔρευναν καὶ ἀνασκαφὴν μικροῦ τμήματος ἐτέρου μεγάλου κτίσματος εἰς τὸ ἀπαλλοτριωθὲν γήπεδον Ζορμπᾶ.

Διὰ τῶν πρώτων ἀνασκαφῶν ἦλθεν εἰς φῶς ὁλόκληρος ἡ δευτέρα χριστιανικὴ Βασιλικὴ τῶν θεσσαλικῶν Θηβῶν ἐκκαθαρισθεῖσα σχεδὸν τελείως ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐπιχωματώσεως. Τῆς βασιλικῆς Β, ἥς μικρὸν τμήμα τοῦ ἱεροῦ βήματος εἶχον πέρυσιν ἀποκαλύψει, ἀνευρέθησαν τὰ θεμέλια εἰς ὕψος 1.50 μ. κατὰ τὴν Β πλευράν, ἐνῶ κατὰ τὴν Ν. διασφύζονται ἐλάχιστα τμήματα ὕψους μόλις 0.50 μ.

Ἡ συστηματικὴ ἔρευνα τῆς βασιλικῆς ταύτης ἔφερεν εἰς φῶς παλαιοχριστιανικὸν κτίσμα ὑψίστης σημασίας οὐ μόνον ἀπὸ ἀρχαιολογικῆς ἐπόψεως ἀλλὰ καὶ ἀπὸ λειτουργικῆς, ἥτοι κτίσμα ἐρμηνεύον κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον τὴν μορφήν τῆς χριστιανικῆς λατρείας ἀπὸ τοῦ θριάμβου τοῦ χριστιανισμοῦ.